

Zánik závazku jinak než splněním

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.

Typy způsobu zániku závazků

Podle právního důvodu zániku závazku

- **Jednostranným jednáním:**
 1. splnění (§ 1908 - § 1967)
 2. náhradní splnění (§ 1953)
 3. **odstoupení od smlouvy** (§ 1977 - § 1979 a § 2002 - § 2005)
 4. **zaplacení odstupného** (§ 1992)
 5. **výpověď** (§ 1998 - § 1999)
 6. **započtení** (§ 1982 - § 1990)
- **Dohodou:**
 1. novace (§ 1902)
 2. narovnání (§ 1903)
 3. **dissoluce** (§ 1981)
 4. **prominutí dluhu** (§ 1995 - § 1997)
 5. **započtení** (§ 1991)

- **Odpadnutím některé ze stran:**
 1. **splynutí (§ 1993)**
 2. **smrt dlužníka či věřitele (§ 2009)**

- **Jiné způsoby:**
 1. prekluze (§ 654)
 2. uplynutí doby (§ 603)
 3. prodlení u fixního závazku (§ 1980)
 4. **zrušení tzv. šněrovacích smluv (§ 2000)**
 5. **nemožnost plnění (§ 2006 - § 2008)**

Jiné způsoby zániku závazku: osnova přednášky

1. Dissoluce
2. Prominutí dluhu
3. Započtení
4. Odstoupení od smlouvy a jeho účinky (včetně odstupného)
5. Splynutí
6. Výpověď
7. Ukončení závazku z tzv. šňěrovacích smluv
8. Následná nemožnost plnění
9. Smrt dlužníka nebo věřitele

1. Dissoluce (§ 1981)

- dissoluce: rozvázání závazku dohodou – projev vůle směřuje i zániku celého závazku
 - X prominutí dluhu (viz níže)
- projev smluvní svobody
- účinky
 - ex nunc (bez pochybností)
 - ex tunc: v českém právu z důvodu konstrukce účinků odstoupení od smlouvy
- forma?
 - uplatní se pravidlo podle § 564?
 - rozhoduje smysl a účel pravidla o formě

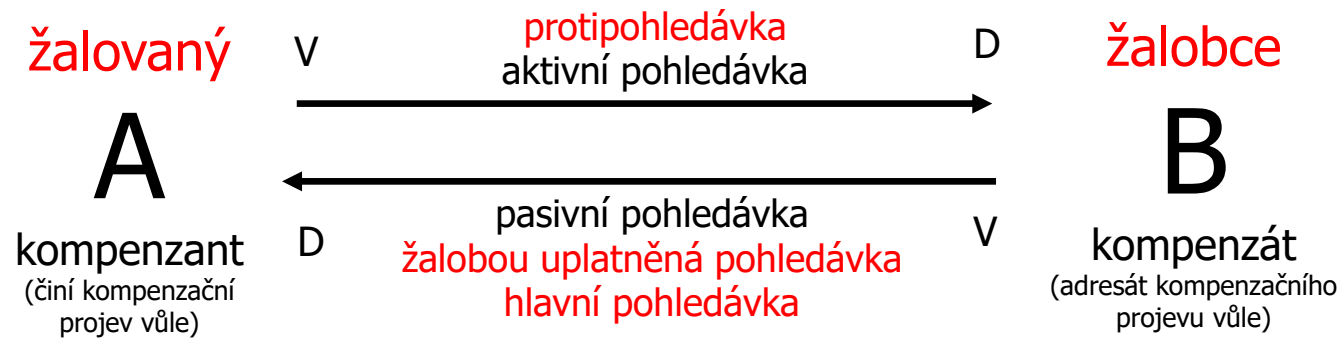
2. Prominutí dluhu (§ 1995-1996)

- projev vůle směřuje k zániku **jednotlivé povinnosti dlužníka**
 - týká se jednotlivého dluhu (pohledávky) X dissoluce
 - srov. vzdání se práva
- k prominutí dochází na základě **smlouvy** => stanoví se však vyvratitelná právní domněnka souhlasu dlužníka
- **konkludentní** způsoby prominutí dluhu (§ 1995 odst. 2)
 - vydání kvitance nebo vrácení dlužního úpisu bez splnění dluhu
- prominutí dluhu a solidarita
 - pasivní solidarita (§ 1995 odst. 2 i.f., § 1996 odst. 1)
 - aktivní solidarita (§ 1996 odst. 2)

3. Započtení - obecně

- Započtení je realizováno právním jednáním
 - **jednostranným** - *compensatio necessaria* (§ 1982 an.):
 - plní funkci:
 - splnění vlastního dluhu (tj. pohledávky druhé strany)
 - „soukromé exekuce“ (nuceného splnění vlastní pohledávky, tj. dluhu druhé strany)
 - **smluvně** - *compensatio voluntaria* (§ 1991)
- **Označení pohledávek** u jednostranného započtení
 - aktivní pohledávka: pohledávka toho, kdo započítává
 - pasivní pohledávka: pohledávka druhé strany (dluh toho, kdo započítává)
- Námitka započtení v procesu
 - procesní obrana
 - žalobou uplatněná pohledávka X tzv. protipohledávka žalovaného

Označení pohledávek a subjektů u jednostranného započtení – **v soudním řízení**

aktivní pohledávka: pohledávka kompenzanta, kterou započítává

pasivní pohledávka: pohledávka, proti které se započítává (dluh kompenzanta)

Předpoklady započtení – jednostranného

Způsobilost k započtení – kompenzabilita

1. Existence pohledávek v době započtení

2. Vzájemnost pohledávek

- věřitel jedné pohledávky je současně dlužníkem druhé
- Výjimky:
 - pohledávka, kterou měl dlužník v době postoupení vůči postupiteli (§ 1884 odst. 1)
 - vzájemnost a vícenásobná cese: § 1986
 - pohledávka solidárně zavázaného spoludlužníka (§ 1984 odst. 1) – viz dále

3. Stejný druh pohledávek

4. Vymahatelnost aktivní pohledávky (§ 1982 I 2)

- splatnost - druhá strana má povinnost plnit; tzv. soukromá exekuce
- naturální pohledávky (-)
- promlčení: nebrání, pokud se střetly jako způsobilé k započtení (§ 1989 odst. 1)

5. Splnitelnost pasivní pohledávky (§ 1982 I 2)

- musí být splnitelná, musí mít právo ji splnit
- započtení totiž nahrazuje jeho plnění
- dluh kompensáta nemusí být splatný

6. Likvidita pohledávek

7. Započtení není zakázáno

Kompenzační projev vůle

- **Kompenzační projev vůle**
 - jednostranné adresované právní jednání
 - dohoda stran

- Určení pohledávek, které se mají započíst
 - § 1982 II 1, 2. část věty: odkaz na § 1932, 1933

- nelze podmínit nebo opatřit doložkou času (§ 1983)

Účinky započtení

- § 1982 II: Započtením se obě pohledávky ruší v rozsahu, v jakém se vzájemně kryjí; nekryjí-li se zcela, započte se pohledávka obdobně jako při splnění. Tyto účinky nastávají k okamžiku, kdy se obě pohledávky staly způsobilými k započtení. – ***ex tunc***
- Zpětně zanikají:
 - pohledávky v rozsahu, ve kterém se vzájemně kryjí
 - příslušenství vzniklé od okamžiku účinků započtení
 - následky prodlení od okamžiku účinků započtení
 - např. smluvní pokuta, náhrada škody
- Rozdílné splniště (§ 1990)

Započtení při solidaritě (§ 1984)

- pasivní solidarita: § 1984 odst. 1: solidární spoludlužník může započítat vůči věřiteli pohledávku svého spoludlužníka: do výše jeho podílu
 - po marném předběžném regresu
 - započet vlastní pohledávky jednoho spoludlužníka: plně
 - příklad: dva solidárně zavázaní dlužníci dluží 100 tis. Kč (jejich vnitřní podíly jsou stejné) a dlužník A má vůči jejich společnému věřiteli pohledávku ve výši 70 tis. Kč
- aktivní solidarita: § 1984 odst. 2: dlužník při aktivní solidaritě může započítat svou pohledávku vůči některému spoluvěřiteli jen do výše jeho podílu

Zákazy započtení (nekompenzabilní pasivní pohledávky)

- pohledávky, proti kterým nelze započíst
- proti některým pohledávkám je započtení vyloučeno
 - zcela, tj. nelze ani smluvně
 - § 1988 I, § 1991 i.f.: výživné pro nezletilého
 - jen v případě jednostranného započtení
 - § 1988 odst. 2: náhrady újmy na zdraví
 - výjimka: vzájemné pohledávky této povahy
 - někdy jen omezeně
 - § 1984 odst. 2 (viz dále)
 - § 1985 OZ
 - § 144a odst. 4 ZP

Likvidita pohledávek

- Určitá (§ 1987 odst. 2)
 - Jistá (§ 1987 odst. 2)
- } **tzv. likvidita:** likvidní je pohledávka, kterou lze co do základu i výše snadno prokázat
-
- Následky absence
 - NS, sp. zn. 28 Cdo 5711/2017, 31 Cdo 684/2020: relativní neplatnost
 - Nebo vlastnost pohledávky?: nezapočitatelnost - právní nemožnost započtení

Pohledávka neurčitá a nejistá (§ 1987 odst. 2)

- DZ: „započtení sleduje odstranění vzájemných pohledávek zúčastněných osob, nikoli vyvolání nejasností a následných sporů“
- **31 Cdo 684/2020**
 - **smyslem a účelem** vykládaného ustanovení je ochrana věřitele pasivní pohledávky před tím, aby dlužník pasivní pohledávky zabránil jejímu uspokojení či toto uspokojení oddálil jednostranným započtením své sporné (nejisté či neurčité) pohledávky za věřitelem pasivní pohledávky, a dosáhl toho, že místo uspokojení pasivní pohledávky bude mezi stranami veden spor o existenci a výši aktivní pohledávky. Nejistou nebo neurčitou ve smyslu vykládaného ustanovení je tudíž (zásadně, viz dále) právě pohledávka **ilikvidní**, tj. pohledávka, která je co do základu a/nebo výše **sporná** (nejistá), a jejíž uplatnění vůči dlužníku (věřiteli pasivní pohledávky) formou námítky započtení vyvolá (namísto jednoznačného, tj. oběma dotčenými stranami akceptovaného zániku obou pohledávek v rozsahu, v jakém se kryjí) spory o existenci či výši aktivní pohledávky.

- objektivní spornost: tj. druhá strana má relevantní argumenty zpochybňující aktivní pohledávku
- nikoli jen proto, že ji dlužník neuznává (odmítá uhradit)
- nikoli proto, že je zde nejistota právní kvalifikace
- míra nejistoty: relativní posouzení (ve vztahu k pasivní pohledávce)
- pohledávky ze stejného vztahu: zásadně započitatelné
 - prostor pro spravedlnostní úvahu (zda je spravedlivé vázat splnění pasivní pohledávky na posouzení aktivní pohledávky ze stejného vztahu)
- v soudním řízení: okamžik uplatnění (na počátku řízení X na konci)
- **právní následek**: relativní neplatnost

4. Odstoupení od smlouvy a jeho účinky

- **Předpoklady:**
 - existence závazku
 - důvod pro odstoupení
 - jednostranné, adresované právní jednání
 - spíše se vychází z toho, že nemusí obsahovat důvod pro odstoupení
 - lze i dohodu se stejnými účinky (I.ÚS 670/02)

- pouze z důvodů uvedených v zákoně nebo sjednaných ve smlouvě

- **Právní následek:** zrušení závazku
 - zpravidla od počátku, *ex tunc* (§ 2004 I)
 - výjimečně *ex nunc*: nepřetržité, opakované či postupné dílčí plnění (§ 2004 III)
 - srov. výpověď bez výpovědní doby (§ 2291)
 - Ale: hospodářský význam dosud poskytnutého plnění (srov. § 2004 II)

Odstoupení od smlouvy a jeho účinky

- Omezený rozsah zrušení (§ 2005)
 - odstoupením nesmí být dotčena práva třetích osob nabytá v dobré víře
 - smluvní pokuta
 - splatný úrok z prodlení
 - NŠ
 - ujednání, které má podle své povahy zavazovat strany i po odstoupení (např. pravidla vypořádání, způsob řešení sporů)
 - zajištění (§ 2005 II 2)

Důvody pro odstoupení od smlouvy - přehled

- **následné sankční odstoupení**
 - podstatné či nepodstatné porušení smlouvy prodlením (§ 1977-1978)
 - **podstatné porušení smlouvy jiným způsobem (§ 2002)**
 - v rámci uplatnění nároků z vadného plnění (např. § 1923, § 2106)
 - marné uplynutí dodatečné lhůty ke splnění (§ 1912 odst. 2)
 - způsobená nemožnost plnění alternativního závazku (§ 1927 odst. 2)
 - zvláštní případy u jednotlivých smluvních typů

- **preventivní předběžné odstoupení**
 - **z chování druhé strany nepochybně vyplyne, že poruší smlouvu podstatným způsobem a nedá přiměřenou jistotu (§ 2002 odst. 2)**
 - marné uplynutí lhůty pro zajištění plnění při odepření vzájemného plnění (§ 1912 odst. 2)
 - vedl-li by postup zhotovitele nepochybně k podstatnému porušení smlouvy (§ 2593)

- **smluvní modifikace**

Podstatné a nepodstatné porušení

- podstatné porušení (§ 2002 odst. 1)
 - Podstatné je takové porušení povinnosti, o němž strana porušující smlouvu již při uzavření smlouvy věděla nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu neuzavřela, pokud by toto porušení předvídala; v ostatních případech se má za to, že porušení podstatné není.
 - Důvod rozlišování podstatného a nepodstatného porušení smlouvy: existence zájmu na smluvním vztahu
- právní úprava je dispozitivní

Odstoupení při podstatném porušení smlouvy

- podstatné porušení smlouvy jiným způsobem než prodlením (§ 2002 odst. 1)
 - odstoupení při opakovaném podstatném porušení smlouvy (§ 2003 odst. 2)
- předběžné preventivní odstoupení (§ 2002 odst. 2)

Odstupné (§ 1992)

- právo zaplatit určitý obnos, a tím závazek zrušit
 - „stornopoplatek“

- předpoklady
 - ujednání o odstupném ve smlouvě
 - včetně sjednání výše nebo způsobu určení výše odstupného
 - zaplacení odstupného oprávněnou stranou
 - nezapočalo plnění ani jedné ze stran: strana platící odstupné dosud ani z části neplnila nebo plnění druhé strany nepřijala

- závazek zaniká zaplacením odstupného

- smluvní modifikace (ujednání obdobná odstupnému)
 - lze si např. ujednat, že dosavadní závazek zaniká odstoupením, a straně, která odstoupila, vzniká povinnost zaplatit určitou částku
 - praktické problémy s označením „smluvní pokuta“

5. Splynutí (§ 1993)

- tzv. konsolidace => zánik závazku pro „odpadnutí“ subjektu
- splyne-li jakýmkoli způsobem právo s povinností v jedné osobě, zaniknou právo i povinnost, nestanoví-li zákon jinak
- věřitel se stane v daném závazkovém vztahu zároveň dlužníkem, ať již k tomu dojde jakýmkoliv způsobem
- splyne-li právo věřitele s povinností toho, kdo závazek zajišťuje (typicky půjde o ručitele), hlavní dluh tím nezaniká
- naopak zanikne-li hlavní dluh, zaniká zásadně i vztah zajišťovací, je-li na něj jako vztah akcesorický existenčně navázán
- splynutí u solidárních závazků (§ 1994)

- Použitelnost v případě absolutních majetkových práv
 - tzv. vlastnická služebnost: 1257 odst. 2
 - srov. též § 1301
 - právo stavby: § 1248

6. Výpověď závazku (§ 1998-1999)

- zánik závazku s účinky *ex nunc*, tedy do budoucna
- obecně platí => je-li sjednán či zákonem stanoven důvod výpovědi, nemusí být uveden ve výpovědi
 - výjimky: např. 2288 odst. 3
- výpověď smluv na dobu neurčitou (§ 1999)
 - zánik závazku ke konci kalendářního čtvrtletí
 - výpověď alespoň 3 měsíce před zánikem
 - z povahy závazku je zřejmé, že povinnost není časově omezena
- výpověď s výpovědní dobou X bez výpovědní doby
 - § 1998 II

7. Ukončení závazku z tzv. šňěrovacích smluv (§ 2000)

- šňěrovací smlouva: dlouhodobá smlouva na dobu určitou
 - smlouva je bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života, anebo že zavazuje kohokoli na dobu delší než deset let
- právo domáhat se zrušení závazku soudem (*ex nunc*)
- předpoklady:
 - kvalifikovaná dlouhodobost
 - uplynutí 10 let od vzniku závazku
 - nepoctivost trvání závazku:
 - absence vážného důvodu pro tuto dlouhodobost
 - změna okolností
- Vzdání se práva

8. Následná nemožnost (§ 2006-2008)

- normativní reakce na závažné změny okolností v průběhu trvání závazku
- zánik závazku v případě, že „dluh“ se stane „nesplnitelným“
- zásadně objektivní, nikoliv subjektivní nemožnost
- nemůže jít jen o dočasnou překážku, musí jít o překážku trvalou
- nemožnost plnění nenastává ani tehdy, lze-li dluh splnit za ztížených podmínek a s většími náklady

9. Smrt dlužníka nebo věřitele (§ 2009)

- odpadne-li alespoň jedna ze stran, aniž by byla současně nahrazena jinou, nemůže závazek nadále pojmově existovat
 - Ale: NS za účinnosti OZ 1964 pro případ zániku dlužníka při trvání ručení
- smrt dlužníka nebo věřitele **zásadně zánik závazku nezpůsobuje**
- výjimka => závazky **vázané výhradně na určitou osobu** => dlužníka (odstavec 1), anebo věřitele (odstavec 2)
- **smrt dlužníka** => plnění mělo být provedeno osobně dlužníkem
 - např. právo na náhradu nemajetkové újmy (x § 1475 odst. 2)
 - Srov. Doležal, Melzer: Přejedání povinnosti k náhradě nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka na škůdcovy dědice. Právní rozhledy 17/2019, s. 580 an.
- **smrt věřitele** => plnění, které je vázáno na osobu věřitele

Děkuji za pozornost